
Tasavallan monitoimimies

Jukka Tarkka: Kansallinen kolkuttaja. L. A. Puntilan yhteiskunnallinen elämäntyö. WSOY, Juva, 2004. 450 sivua.

■ L. A. Puntila muistetaan pääministeri ja Tasavallan presidentti Rytin sodanaikaisena sihteerinä, Suomen Kulttuuri-

rahaston luoja, Helsingin yliopiston poliittisen historian professorina ja tehokkaana taustavaikuttajana. Jukka Tarkan kirjoittaman elämäkerran otsikko kansallisesta kolkuttajasta on varsin oikeaan osunut.

Lauri Adolf Puntila oli syntynyt hämäläiseen maanviljelijäperheeseen 1907, tuli ylioppilaaksi 1927 ja valmistui filosofian maisteriksi 1932, väitteli 1944 ja promovoitiin tohtoriksi 1950. Vuosina 1952–71 hän toimi poliittisen historian professorina, 1937–73 Suomen Kulttuurirahaston yliasiamiehenä sekä hallituksen puheenjohtajana ja hallintoneuvoston esimiehenä ja vuodesta 1971 Yrjö Jahnssonin säätöön hallituksen johdossa. Kulttuurirahasto vei hänet muun muassa Huhtamäki-yhtymän johtoon. Luottamustehtäviä energiselle professorille riitti, ja hyvän kuvan niistä antaa Puntilan itsensä kertoma juttu. Hän tunsi sydämessään vaivoja ja meni lääkärille, joka ensimmäiseksi pyysi häntä kertomaan viime viikkojen ohjelman. Puntila luetteli pitkää listaa, jonka kuultuaan lääkäri totesi: ”Kuule, eikö pistooli olisi parempi”.

Puntilalle liike ja vauhti olivat ominaisia. Hän oli nuoresta pitäen yhteiskunnallisesti kiinnostunut ja aktiivi. Hän nousi lyhyessä ajassa opiskelemaan tultuaan hämäläisosaikunnan ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan johtopaikoille. Tuolloin elettiin kansallista kielipoliittisesti kiivasta aikaa. Puntila oli mestari koko elämänsä ajan solmimaan yhteyksiä eri tahoille ja myös mestari hyödyntämään niitä. Hän hankki, sai ja välitti tietoja tapaamisista, keskusteluista,

kirjeistä, puhelimitse. Hän oli myös valmis perustamaan suurempia tai pienempiä keskustelupiirejä, erilaisia kesäyliopistoja ja ompeluseuroja. Niitä asioita, jotka hän tunsikin tärkeiksi sekä kansakunnan että itsensä kannalta, hän ryhtyi uupumatta ajamaan. Puntilaa voi pitää ensimmäisenä modernina lobbaajana Suomessa. Tarkka kyllä tuo jatkuvasti esille kuvattavansa aktiivista vaikuttajan roolia, mutta millainen lopulta oli se verkko, jota tämä hämähäkin tavoin piti yllä ja koko ajan laajensi, olisi ansainnut suoranaisten oman analyysinsä.

Ensimmäisen kerran Puntilan lobbaajan rooli pääsi esiin perustettaessa Suomen Kulttuurirahastoa. Koska rahastosta on oma laaja historiansa (Maritta Pohls 1989) Tarkka ei ole tähän puoleen Puntilan elämäntyötä kovin paljon pannostanut. Puntilaa ”herra Kulttuurirahastona” on lisäksi kuvannut Seikko Eskola toisessa teoksessa (1991). Tarkka on kirjoittanut alaotsikon mukaan Puntilan yhteiskunnallisen elämäntyön historian. Kun hän kuitenkin katsoo kansallisen yhtenäisyyden, itsenäisyystahdon ja kulttuurin vahvistamisen Puntilan kaikkea toimintaa selittäviksi tekijöiksi, ei ole yksiselitteistä rajata Kulttuurirahastoa ikään kuin yhteiskunnalliseksi nimetyn elämäntyön ulkopuolelle.

Puntila omaksui opiskeluaikanaan Yrjö Ruudulta valtiososialistisia näkemyksiä, kuten teki myös muun muassa Urho Kekkosen. Ruutulaisuus halusi korvata luokkataistelun koko kansaa palvelevalla yhteisellä hyvällä ja tasapainotta-

van keskiluokan luomisella. Tämä tarkoitti nimenomaan sivistyneistöä, ja Tarkka osoittaa, miten Puntilan näkemyksen mukaan etenkin akateemista sivistyneistöä tuli kasvattaa ja tukea. Tämän vuoksi Kulttuurirahasto oli hänelle niin tärkeä. Puntila sai myös aineksia Niilo Kärjeltä, 1931 vain 34-vuotiaana kuolleelta AKS:n keskeiseltä vaikuttajalta, jonka näkemykset kansallisesta eheyttämisestä leimasivat AKS:sta eronnutta demokraattista joukkoa. Tarkka jopa tulkitsee Puntilan koko elämäntyön olleen ”kärkiläisen programmin” toimeenpanoa.

Puntila omaksui ikäluokansa tavoin suomalaiskansallisia arvoja ja aitosuomalaisuutta ja oli mukana *Suomalaisen Suomen* ympärille kokoontuneessa kulttuuripoliittisessa kahvikerhossa, ”kesäyliopistossa”, jonka keskusteluissa syntyi ajatus suomalaisesta kulttuurirahastosta. Ajatuksen isyydestä on kilpailtu, mutta Puntila oli joka tapauksessa se joka *Suomen Kuvalehdessä* ajatuksen näyttävästi nosti esille. Perustetun uuden suomalaiskansallisen rahaston kunniasimieheksi valittiin Suomen Pankin johtaja Risto Ryti, joka näin tutustui asiamies Puntilaan. Tästä tuli 1940 Valtioneuvoston tiedotuskeskuksen päällikkö ja pääministeri Rytin sihteeri, joka näin pääsi vallan keskukseen ja jolle oli hyötyä edellisinä vuosina syntyneestä yhteysverkostaan. Tarkan sanoin Puntilasta tuli ”hyvin informoitu harmaa eminenssi”, jonka väitettiin tietävän valtakunnan asiat jopa esimiestään paremmin. Rytin tultua tasavallan presidentiksi Puntila jatkoi

pääministeri Jukka Rangellin sihteerinä, mutta piti edelleen tiedonantoyhteyttä myös ensiksi mainittuun. Pääministerin sihteerin asema ei ollut herättämättä kateutta ja syytteitä erityisessä ”puntilismista”.

Talvisodan aikainen Tiedotuskeskus organisoitiin Puntilan aloitteesta Valtion tiedotuslaitokseksi (VTL), jonka apulaispäälliköksi hänet jatkosodan alkaessa nimitettiin. Puntila oli käynyt ylioppilaaksi tultuaan reserviupseerikursin no. 12 [jolle ei osallistunut, kuten Tarkka s.19 väittää, historiantutkija Arvi Korhonen; tämä oli tuolloin jo Turun yliopiston vt. professori]. Nyt hänet korotettiin kapteeniksi. Puntilan tehtävänä oli ohjata painetun sanan kirjoittelua ja mielialakehitystä maassa. Hän ryhtyi myös kirjoittamaan päätoimittajille kirjeitä hyödyllisen taustatiedon jakamisen merkeissä. Etenkin ruotsinkieliset lehdet tulksivat Puntilan toiminnan liian ohjaavaksi ja lisäksi kovin saksalaismieliseksi, vaikka todellisuudessa punttilismi tässä yhteydessä oli rytiläistä reaalipoliittikkaa aseveljeä kohtaan. Puntila ei ollut totalitaarisen järjestelmän kannattaja.

Kun Edwin Linkomiehstä tuli vuoden 1943 alussa pääministeri, vaihdettiin koko VTL:n johtoporras. Mahdollisesti Linkomiehellä oli jo aikaisemmilta ajoilta jotain Puntilaa kohtaan hampaankolossa? Puntila oli jo aikaisemmin halunnut saada kokemusta myös rintamalta ja ollut loppukesällä 1942 JR 44:n konekiväärikomppanian varapäällikkönä hankkien nimenomaan tietoa ja kokemusta mielialakysymys-

ten hoidossa. Jätettyään VTL:n Puntila komennettiin päämajan tiedotusupseeriksi, oli välillä lomalla tekemässä väitöskirjaa ja palasi lokakuussa 1943 päämajaan ja sieltä pian Aunuksen Ryhmän esikuntaan valistusupseeriksi yllätykseksi sekä itselleen että esikunnalle. Siellä hän jatkoi sekä mielialoista raportointia että muokkausta eikä aina korkeiden esimiesten tyydytykseksi. Puntila oli rintamalla myös siitä harvinainen kapteeni, että hänellä oli suorat yhteydet valtakunnan korkeimpaan johtoon. Hän myös kävi välillä Helsingissä ja tapasi Rytin vielä samana päivänä 1.8.1944, jolloin tämä ilmoitti erostaan. Elokuun lopussa hän tapasi uuden pääministerin Antti Hackzellin, mutta muuten hän joutui tyytymään outoon sivustatarkkailijan asemaan Suomen siirtyessä rauhantilaan – ei kuitenkaan pitkäksi aikaa.

Mutta palatkaamme ajassa hieman taaksepäin. Aivan Kannaksen läpimurron alla ministeri Puntila ehti väitellä Suomen ruotsalaisuusliikettä koskevalla tutkimuksellaan. Alun perin hänellä oli tarkoitus tutkia suomalaisuusliikkeen historiaa, mutta tema muuttui sen vastustajan tarkasteluksi. Puntilalla oli akateemista kunnianhimoa, ja kun uuteen valtiotieteelliseen tiedekuntaan perustettiin poliittisen historian professorin virka, häntä alkoi kiinnostaa yliopistoviran saaminen. Viran ensimmäiseksi haltijaksi nimitettiin Erkki K. Osmonsalo, mutta hän kuoli pian, ja hänen jälkeensä Puntila alkoi nähdä tilaisuutensa tulleen. Väitöskirja edusti Suomessa vielä uutta aatehistoriaa

ja sai ruotsinkieliseltä taholta arvosteluja. Kielipoliittisessa tilanteessa se sai arvosanakseen laudatur, mikä jälkikäteen arvioiden oli kovin korkea arvosana. Professorinviran haku-prosessien kestäessä pitkään Puntila tuotti kaksi tutkimusta, toisen Bismarckin Saksan-poliitikasta, jolla oli ajankohtaista arvoa, ja toisen yleisen mielipiteen muodostuminen Suomessa. Edellinen valmistui vasta Puntilan jo saatua nimityksen. Oman ajan yleisen mielipiteen tutkimista Puntila oli edelliset vuodet tehnyt ja sellaiseen vaikuttanutkin. Sen syntyä koskeva työ oli ensimmäinen ja näin uranuurtava laatuaan olkoonkin se sijoittaa prosessin vasta 1860-luvulle, kun alkua oli jo edellisellä vuosikymmenellä.

Kaikkiaan Puntilan tieteellinen julkaisutoiminta oli ja jäi kovin ohueksi ja hänen pätevydestään oltiin monta mieltä. Professorina Puntila ei enää tutkimustyötä jatkanut, mutta hän osasi luoda sitä inspiroivaa ilmapiiriä ja tukea niitä jotka ryhtyivät tekemään väitöskirjaa. Hän osallistui tehokkaasti *Suomi toisessa maailmansodassa* -projektiin ja kirjoitti oppikirjan Suomen poliittisesta historiasta. Hän oli mukana myös suomalais-venäläisessä historiantutkijain yhteistyössä tieteellisten suhteiden avauduttua.

Yliopistossa Puntilalla oli kunnianhimoa nousta johtavaan asemaan. Hänet valittiinkin kahdesti valtiotieteellisen tiedekunnan dekaaniksi, mutta ei esimerkiksi rehtoriksi eikä kansleriksi, jonka virkaan hänellä kyllä oli pyrkymä. Tässä osaltaan esteenä oli monien

yliopistolaisten mielestä Puntilan poliittinen ”harharetki”.

Heti sodan päättymisen jälkeen ja kun oli odotettavissa uudet vaalit Puntila ryhtyi aktiiviseen toimintaan, jotta yhteiskunta ei joutuisi ääriivasemiston käsiin. Hän puuhasi porvaripuolueiden yhteistyötä ja otti yhteyksiä maltilliseen sosiaalidemokraattien siipeen, käytti hyväksi sotavuosien propagandaorganisaation malleja, värväsi kirjailijoita ja tiedemiehiä ottamaan kantaa ja loi kaikkiaan tehokkaan vaalipalvelun. Se ei johtanut haluttuun tulokseen, mutta porvarillinen enemmistö säilyi eduskunnassa niukasta. Seuraavissa vaaleissa tehtiin samanlaista vaalityötä kommunisteja vastaan. Syntyi ”Puntilan poppoo”, jonka joukoista syntyivät puolestaan Vapauden Akateeminen Liitto (VAL) ja Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki (SYT) -säätiö. Sotasyllisoikeudenkäynnin aikaan oli luonnollista, että Puntila otti hoitaakseen puolustuksen asioita ja piti sitten yhteyksiä vankilassa oleviin entisiin ystäviinsä ja tuttaviansa. Puntila tuki myös Fagerholmin vähemmistöhallitusta, koska näki sen parhaaksi vaihtoehdoksi. Toisaalta hän oli tukenut Kekkonen vaalia presidentiksi. Myös seuraavissa vaaleissa Puntila asettui Kekkonen tukemaan ja vastustamaan Honkaliittoa. Kekkonen oli hänen taistelutoverinsa jo 1920-luvulta lähtien, mutta heidän suhteensa oli ambivalentti eikä kumpikaan vuosien varrella ollut kritikoimatta toista, jos aihetta siihen oli. Kekkonen helposti epäili Puntilan toimia ja uumoili tästä kilpailijaa.

Vaaran vuosina Puntila oli pessimistinen maan kohtalosta. Tultaessa 1950-luvulle yleinen tilanne alkoi muuttua. Hän oli nyt professori, joka saattoi myös vaikuttaa oppilaittensa kautta, ja hän alkoi yliopistopetuksessaan kärkiläisittäin tähdentää, miten tärkeätä oli, että maassa oli poliittisesti valveutunut sivistyneistö. Samaan kuului reservin upseerien ja maanpuolustustoiminnan elvyttäminen. Tältä ajalta on peräisin yksi Puntilan keskustelupiireistä, Oloneuvokset, joka koostui historian- ja yhteiskunnan tutkijoista ja joista 95-vuotias Martti Ruutu on ainoa heistä kertomassa.

Jukka Tarkka analysoi monitahoisesti Puntilan demokraatiakäsitystä. Tämä oli edustuksellisen demokratian tiukka kannattaja. Toimiakseen demokratia vaati puolueita, ja kaksipuoluejärjestelmän Puntila näki parhaaksi. Valtiollinen turvallisuus oli keskeistä.

Kun Puntila päätti astua politiikkaan 1960-luvulla, hänellä olivat mahdollisuudet auki useille eri tahoille. Juuri 1965, kun hän liittyi SDP:n riveihin, hän oli ehdolla kokoomuksen puheenjohtajaksi. Puntila näki kokoomuksen kuitenkin kuolevana puolueena. Se oli kyllä hänen ihanteenaan olevan sivistyneistön puolue, mutta ”oikean” puolueen tuli hänen mielestään olla massapuolue, joukkojen puolue. Tämän ehdon SDP täytti, ja Puntila katsoi tutustuneensa sodan loppuvuosina ja Aseveliliiton päivinä työväestön edustajiin. Tanneria kohtaan hän tunsi kunnioitusta.

Puntilan liittyminen sosiaalidemokraatteihin aiheutti mo-

nille järkytyksen; tämän muistan hyvin omasta ympäristöstäni. Hän meni kirikkaasti läpi, sillä akateemisesta väestä monet äänestivät häntä eikä hänen uutta puoluettaan. Puntilaa houkutti myös mahdollisuus edetä pitkälle koulutettuna, yhteiskuntaa monella tasolla tuntevana asiantuntijana SDP:ssä, jossa koulutettua jäsenkuntaa oli vielä vähän. Tarkan mukaan hän selitti ihmettelijöille myös, että Suomi joutuu parissa vuosikymmenessä joko kommunistien tai sosiaalidemokraattien haltuun, ja hän halusi olla voittajien puolella. Tarkka on oikeassa tulkitessaan Puntilan menettäneen puoluevalinnallaan entisiä ystäviä, mutta ei saanut tilalle uusia. SDP:n vanha kaaderiväki taas näki hänessä sitenkin herran eikä hän päässyt sinuksi puolue toimiston kanssa. Eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi hänet valittiin, mutta ministeriksi häntä ei ehdotettu. Ministeriys oli kuitenkin hänen yksi tavoitteensa eikä ehkä ihan epärealistinen. Muistan, miten Tuomo Polvisen häissä 1968 Puntila oli omasta mielestään juuri tulemassa opetusministeriksi ja puhui tästä suuriäänisesti esitellen samalla tulevia toimenpiteitään. Mutta SDP ei sittenkään katsonut häntä kyllin luotettavaksi. Hyvän teon yliopiston näkökulmasta Puntila teki torjuessaan mies- ja ääniperiaatteeseen perustunutta hallituksen esitystä, mutta hän ei saanut kollegojensa jakamatonta tunnustusta, sillä hän samalla esitti torjuntamielessä kokeilulakia, johon sisältyi pitkälle mennyt hallinnonuudistus.

Seuraavissa vaaleissa Puntila ei enää ollut ehdokkaana. Hän oli kyllä päässyt Helsingin kaupunginvaltuustoon, mutta se oli hänelle vieras paikka. Näytti ennakkoon siltä, että eduskuntavaaleissa hän ei enää saisi kylliksi ääniä. Aikaisemmat porvarilliset äänet eivät enää tulisi hänelle. Näin Puntilan poliittinen ura jäi tähdenlennoksi. Siihen oli kuullut myös spekulatioita presidenttiehdokkuudesta, joka kiinnosti häntä enemmänkin kuin mitä hän antoi ymmärtää. Kapasiteettia presidenttiehdokkaaksi hänessä olisi ollut, mutta sellaista ryhmää, joka olisi asettanut hänet ehdokkaaksi, ei ollut. SDP:ssä hän oli menettänyt sitäkin kannatusta, mitä hänellä alussa oli. Poliittinen ura oli lisäksi alkanut verraten myöhään.

Puntila jäi eläkkeelle 1971 ja hän jätti kokonaan Kulttuurirahaston hallinnon 1973, mutta Yrjö Jahnssoonin säätiö täytti hänen aikansa tämän jälkeen. Toki muitakin luottamustehtäviä oli eikä maailman seuraamiseen tottunut tarkkailija suinkaan ollut ottamatta edelleenkin kantaa ja antamatta neuvoja ja näkemyksiään. Puntila kuoli kesän kynnyksellä 1988. Siunaustilaisuus Vanhassa kirkossa keräsi kirkon täydeltä saattajia. Vanhan ystävänsä siunasi toinen oloneuvos Mikko Juva. Muistotilaisuudessa oli vain Juvan luke- ma rukous ja veisattiin yksi virsi. ”Tilaisuudet olivat siis koruttomat”, merkitsin muistiin, sillä ”surutyö oli tehty jo pitkän ajan kuluessa” Puntilan sairauden vuosina. Kukkien asemasta oli kartutettu – se oli itsestään selvää – Kulttuurira-

hastoon perustettua muistorahastoa.

Jukka Tarkka on onnistunut rakentamaan hyvin näköisen ja elävän kuvan L. A. Puntilasta. Materiaalista ei ole ollut puutetta, sillä Puntilaan laajaan arkistoon kertyi suuret määrät kirjeitä, puheita, kirjoituksia ja muuta aineistoa, josta hänen maankuulu sihteerinsä neiti Hytti piti hyvää huolta. Lisäksi Puntila myös saneli muistelmiaan haluten luoda itsestään kokovartalokuvaa. Monilla ihmisillä on taipumus nähdä itsensä merkittävämpänä kuin on ollutkaan. Ehkä Puntilalla oli hieman tällaista tavoitetta. Hänen elämänsä kiistatta suurimmaksi monumentiksi jää Suomen Kulttuurirahasto.

Päiviö Tommila